

Ubezpieczenie jako metoda zarządzania ryzykiem w rolnictwie

Beata Dubiel*

Streszczenie: Artykuł porusza problematykę zarządzania ryzykiem w sektorze rolnym przy wykorzystaniu jednej z metod, tj. ubezpieczenia. Omówiony został unijny oraz krajowy system prawny zarządzania ryzykiem w rolnictwie. Szczegółowo zostały przedstawione obowiązkowe ubezpieczenia rolne jako przykład instrumentu zarządzania ryzykiem katastroficznym. W artykule zestawiono także dane statystyczne obrazujące sytuację na rynku obowiązkowych ubezpieczeń upraw i zwierząt gospodarskich.

Słowa kluczowe: ochrona ubezpieczeniowa gospodarstw rolnych, ryzyko katastroficzne, ubezpieczenie upraw i zwierząt gospodarskich

Wprowadzenie

Zagrożenia, które realizują się w działalności rolniczej, są ściśle związane z warunkami atmosferycznymi. Ryzyko przyrodnicze, związane z działaniem sił natury, może powodować straty o charakterze indywidualnym lub masowym. Najczęściej ryzyko ma charakter katastroficzny, dotyczy uprawy rolne, zabudowania, sprzęt rolniczy, zapasy itp. na rozległych terenach, powodując szkody u wszystkich producentów rolnych prowadzących działalność na danym obszarze.

Państwo poprzez swoje agendy lub dostępne instrumenty rynkowe interweniuje w sytuacji, gdy należy niwelować skutki nieprzewidzianych zdarzeń. Stosuje mechanizmy regulacji rynku w celu przeciwdziałania kryzysom koniunktury (szczególnie zagrożenie w rolnictwie) bądź podejmuje specjalne, dorywcze działania w zakresie finansowania skutków klęsk żywiołowych o dużym zasięgu. Stopniowa liberalizacja i otwarcie rynków rolnych oraz zwiększające się ograniczenia budżetowe dotyczące finansów krajowych i unijnych zmniejszają jednak zdolność instrumentów polityki rolnej do bezpośredniego wspierania gospodarstw w sytuacji kryzysowej, jak również w przypadku zaistnienia klęsk żywiołowych (Łyskawa 2008: 236).

---

* dr Beata Dubiel, Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach, Katedra Zarządzania Ochroną Środowiska, ul. 1-go Maja 50, 40-287 Katowice, e-mail: beata.dubiel@ue.katowice.pl.

1. Transfer ryzyk katastroficznych w sektorze rolnym poprzez instrumenty finansowe

Instrumenty rynku finansowego (w tym również ubezpieczenia) stanowią istotne narzędzie w ograniczaniu skutków występujących ryzyk o charakterze katastroficznym. Najczęściej stosowanymi rozwiązaniami są różnego rodzaju ubezpieczenia, jak również pozaubezpieczeniowe źródła finansowania, do których można zaliczyć odpowiednie fundusze katastroficzne lub rekompensaty o charakterze doraźnym, tzw. *ad hoc*, pochodzące zazwyczaj z budżetu państwa bądź funduszy unijnych. Fundusze katastroficzne są tworzone z wpłat dokonywanych systematycznie i odpowiednio wcześniej, jest to rodzaj działania *ex ante*. Natomiast rekompensaty *ad hoc* są wypłacane w momencie realizacji zdarzenia katastroficznego i ich wysokość uzależniona jest od możliwości finansowych budżetu państwa. Inną, pośrednią formą finansowania skutków zagrożeń w sektorze rolnym jest zwalnianie rolników z różnego rodzaju opłat, np. ulgi w podatku rolnym, odsetki od kredytów, składki na ubezpieczenie społeczne, itp. Wskazane instrumenty mogą być w całości lub w części subsydiowane przez budżet państwa, mogą być tworzone zachęty fiskalne lub państwo może udzielać wsparcia reasekuracyjnego zakładom ubezpieczeń realizującym ochronę ubezpieczeniową w zakresie ryzyk katastroficznych. Środki publiczne mogą być źródłem pokrycia ewentualnej różnicy między sumą wypłat odszkodowawczych a sumą środków ze zbioru składek ubezpieczeniowych, w przypadku gdy mają miejsce określone katastroficzne zdarzenia losowe.

W krajach Unii Europejskiej szeroko stosowane są środki pomocy *ad hoc* w przypadku wystąpienia zdarzeń o charakterze katastroficznym, w nieco mniejszym stopniu natomiast specjalne fundusze na wypadek tego typu zdarzeń. Państwa członkowskie Wspólnoty dotują ubezpieczenia upraw rolnych i zwierząt, najsilniej Hiszpania i Włochy. Ubezpieczenia dotowane są również rozpowszechnione w takich krajach, jak: USA, Japonia, Kanada czy Brazylia. Pomimo zapewnienia ochrony ubezpieczeniowej dużej liczbie producentów rolnych, mało odczuwalne są korzyści dla budżetu państwa polegające na zmniejszeniu wydatków związanych z pomocą *ad hoc*. Państwa wspierające rozwój ubezpieczeń, w tym te, które wprowadziły przymus ubezpieczenia, nie są w stanie zrezygnować z udzielania pomocy pokłękowej producentom rolnym. Przypuszcza się, że główną tego przyczyną jest stały wzrost liczby obserwowanych kataklizmów. Dodatni trend dotyczy nie tylko liczby zdarzeń katastroficznych, lecz przede wszystkim wartości strat będących konsekwencją tych zdarzeń oraz wartości wypłacanych odszkodowań. Zasadnym się wydaje poddanie głębszej analizie potrzeby ubezpieczenia sektora rolnego przed ryzykami katastroficznymi.

Konwencjonalnym ubezpieczeniem dedykowanym dla rolników, którzy poszukują ochrony przed ryzykiem katastroficznym są ubezpieczenia rolne. Chronią one uprawy oraz mienie gospodarstw rolnych przed szkodliwym działaniem ryzyk losowych, o naturze przyrodniczo-klimatycznej, takich jak: powódzie, deszcze nawalne, susze, huragany, gradobicia, przymrozki wiosenne, ujemne skutki przezimowania lub obsunięcie się ziemi. Częstość

występujących klęsk żywiołowych w Polsce nasila się, zatem wzrasta także szkodowość wśród rolników, zarówno w produkcji rolnej, jak i majątku trwałym. Pomoc publiczna państwa jest dużym obciążeniem dla budżetu państwa, z drugiej strony rolnictwo pełni bardzo ważną rolę w gospodarce, zwłaszcza w produkcji żywności, dlatego załamanie w sektorze rolnictwa mogłoby spowodować znaczny wzrost cen żywności oraz spadek jej produkcji. Powyższe przesłanki wskazują, iż najlepszym rozwiązaniem w kompensacji szkód powstałych w wyniku wystąpienia niekorzystnych zdarzeń są powszechne ubezpieczenia rolne. System dotowanych powszechnych i obowiązkowych ubezpieczeń rolnych działa na zasadach współpracy państwa i instytucji ubezpieczeniowych, realizujących określone zadania zgodnie z obowiązującymi aktami prawnymi.

2. Wspólnotowy system prawny zarządzania ryzykiem w rolnictwie

Klęski żywiołowe nawiedzają terytorium Europy już od dziesięcioleci, jednak częstotliwość i siła oddziaływania natury na działalność człowieka, zwłaszcza rolniczą, staje się coraz bardziej odczuwalna w sensie negatywnym.

W latach 1990–2006 w regionie europejskim odnotowano m.in. 31 przypadków suszy, 102 trzęsienia ziemi, 344 powodzie, 58 pożarów lasów i 170 huraganów¹. Klęski spowodowały ogromne straty materialne, osobowe, a także w uprawach rolnych. Ogrom szkód, ich likwidacja oraz kompensacja stała się w Unii Europejskiej sprawą pierwszorzędnej wagi. W obliczu wielkiej skali klęsk żywiołowych dotychczasowe formy pomocy dla osób i krajów dotkniętych skutkami tych klęsk są niewystarczające.

Komisja Europejska od 2001 roku prowadzi dyskusje i analizuje narzędzia zarządzania ryzykiem w rolnictwie państw członkowskich Unii Europejskiej. W czerwcu 2003 roku w Luksemburgu zapadła decyzja o reformie Wspólnej Polityki Rolnej, która przewiduje zmodyfikowany system wspierania dochodów z działalności rolnej oddzielonej od produkcji. Także Parlament Europejski zajmował się problemem klęsk żywiołowych. Odpowiadając na wezwania Rady i Parlamentu Europejskiego – Komisja Europejska w marcu 2005 roku przedstawiła dokument², w którym zaproponowała możliwość współfinansowania instrumentów zarządzania kryzysami i ryzykiem w rolnictwie ze środków wspólnotowych (wygospodarowany 1 punkt procentowy środków z modulacji³) w formie trzech opcji:

Opcja 1: ubezpieczenia od klęsk żywiołowych – udział finansowy w wypłatach premii dla rolników. Ubezpieczenia stanowią alternatywę dla późniejszej wypłaty

¹ Debata PE nt. Pomoc dla rolników których uprawy ucierpiały z powodu mrozów, 19 czerwca 2007 r., Parlament Europejski, Strasburg.

² Komunikat Komisji dla Rady w sprawie zarządzania ryzykiem i w sytuacjach kryzysowych w rolnictwie, COM (2005) 74, z dnia 9.03.2005 r., www.eur-lex.europa.eu (19.12.2013).

³ Modulacja – mechanizm opracowany w celu wzmocnienia drugiego filaru WPR – zmniejsza dopłaty bezpośrednio i przesuwa zaoszczędzone środki finansowe na rozwój obszarów wiejskich. WPR z 2003 r. przewiduje, że dzięki modulacji dopłaty bezpośrednie, obowiązkowe na poziomie Wspólnoty, będą stopniowo zmniejszane o 3% w 2005 r., 4% w 2006 i 5% w latach 2007–2012.

odszkodowań ze środków publicznych za szkody wyrządzone przez klęski żywiołowe na poziomie unijnym, krajowym lub regionalnym. Mechanizm polega na współfinansowaniu składek ubezpieczeń płaconych przez rolników z tytułu ubezpieczenia od skutków klęsk żywiołowych lub wsparciu krajowych systemów reasekuracji. Składka opłacana przez rolnika byłaby dotowana do wysokości 50%. Wypłata odszkodowania przysługiwałaby w razie, gdyby straty przekroczyły 30% średniej produkcji z trzech ostatnich lat lub średniej produkcji z ostatnich pięciu lat (przy odrzuceniu w obliczeniach najgorszego i najlepszego wyniku z tych pięciu lat). Kwota odszkodowania nie może przewyższyć 100% poniesionych strat.

Opcja 2: wspieranie funduszy wzajemnego inwestowania. Jej założeniem jest zachęcanie rolników do dzielenia się ryzykiem. Zakłada się możliwość udzielania ograniczonej w czasie, degresywnej pomocy finansowej w postaci np. pokrywania kosztów administracyjnych.

Opcja 3: zagwarantowanie podstawowego ubezpieczenia dochodu na wypadek sytuacji kryzysowych. Proponuje się refundację strat w dochodach rolników wynikłych z sytuacji kryzysowych jako podstawowe ubezpieczenie dochodu⁴.

Kolejnym etapem zarządzania ryzykiem w rolnictwie na poziomie Wspólnoty było opublikowanie kluczowych rozporządzeń unijnych, które mają bezpośredni wpływ na kształt systemu ubezpieczeń upraw rolnych i zwierząt gospodarskich. Przytoczyć należy dwa rozporządzenia: Rozporządzenie Komisji (WE) nr 1857/2006 z dnia 15 grudnia 2006 roku w sprawie stosowania art. 87 i art. 88 Traktatu w odniesieniu do pomocy państwa dla małych i średnich przedsiębiorstw prowadzących działalność związaną z wytwarzaniem produktów rolnych oraz zmieniające rozporządzenie (WE) nr 70/2001 oraz Wytyczne Wspólnoty w sprawie pomocy państwa w sektorze rolnym i leśnym na lata 2007–2013 (www.eur-lex.europa.eu).

Rozporządzenie Komisji nr 1857/2006 w art. 11 dotyczącym pomocy w przypadku strat spowodowanych niekorzystnymi zmianami klimatycznymi określa ramy wsparcia na zrekomensowanie rolnikom strat w roślinach lub zwierzętach, które można określić jako klęskę żywiołową pod warunkiem, że zostało ono formalnie uznane za klęskę przez organy publiczne. Rozporządzenie wprowadza od 1 stycznia 2010 roku obowiązek ubezpieczenia pokrywającego co najmniej 50% średniej rocznej produkcji lub dochodu związanego z produkcją. Ponadto art. 12 rozporządzenia określa ramy pomocy z tytułu opłat składek ubezpieczeniowych. Wyznacza 80% i 50% próg intensywności pomocy brutto, czyli maksymalny poziom dofinansowania kosztów składek ubezpieczeniowych. W drugim dokumencie, określanym jako Wytyczne Wspólnoty, w części V.B. „Pomoc z tytułu wyrównania szkód w produkcji rolnej lub w środkach produkcji roślinnej” Komisja stwierdza, iż udoskonaleniem procesu zarządzania ryzykiem jest wprowadzenie zachęt dla rolników, których celem

⁴ Komunikat Komisji dla Rady w sprawie zarządzania ryzykiem i w sytuacjach kryzysowych w rolnictwie, COM(2005)74, z dnia 9.03.2005, www.eur-lex.europa.eu (19.12.2013).

będzie wykupywanie ubezpieczeń wtedy, kiedy istnieje taka możliwość. Pomoc państwa może być przyznawana na zwalczanie sytuacji kryzysowych w sektorze podstawowej produkcji rolnej poprzez m.in.:

- pomoc z tytułu wyrównania szkód w produkcji rolnej lub w środkach produkcji rolnej,
- pomoc państwa z tytułu opłat składek ubezpieczeniowych.

Komisja Europejska, mając na względzie dotychczasowe doświadczenia przy udzielaniu pomocy poszkodowanym w wyniku klęsk żywiołowych, ustaliła ogólne ramy stosowanej pomocy w zakresie ubezpieczeń. Stanowisko Komisji wyraźnie wskazuje, że należy zachęcać państwa członkowskie do stosowania narzędzi rozwoju obszarów wiejskich, uwzględniając rozwój instrumentów zarządzania ryzykiem katastroficznym. W różnych państwach członkowskich, regionach, nawet w ramach jednego państwa członkowskiego występuje inne ryzyko pogodowe. Dlatego bardziej korzystne jest zezwolić państwom członkowskim, regionom lub grupom producentów aby, w ramach dostępnych środków finansowych, same dokonały oceny grożącego im ryzyka i podjęły decyzję w sprawie najlepszego dla siebie rozwiązania. Ogólne mechanizmy, opierające się na powszechnych ubezpieczeniach wspartych z budżetów krajowych, obowiązują we wszystkich krajach Wspólnoty od 2010 roku. Każdy z krajów członkowskich ma możliwość wypracowania własnego systemu prawnego regulującego tę kwestię. Dotychczas w większości krajów Unii Europejskiej ubezpieczenia były powszechne, ale dobrowolne.

3. Regulacje prawne polskiego systemu ubezpieczeń rolnych

Historia ubezpieczeń w sektorze rolnym w Polsce jest dosyć bogata. Poszukiwanie właściwej formy ochrony upraw rolnych i majątku gospodarstw spowodowało wzrost zainteresowania państwa problematyką powstających szkód, będących skutkiem klęsk żywiołowych. W okresie powojennym regulacja prawna rynku ubezpieczeniowego nastąpiła w 1947 roku wydanym dekretem o uregulowaniu ubezpieczeń rzeczowych i osobowych⁵, a także rozporządzeniem Ministra Skarbu z 1948 roku o przymusowym ubezpieczeniu budowli od ognia⁶. W latach 50. powstały podstawowe przepisy prawne normalizujące kwestie ochrony ubezpieczeniowej w gospodarstwach rolnych.

Zasady wolnorynkowe w ubezpieczeniach rolnych w Polsce wprowadzono w 1990 roku ustawą o działalności ubezpieczeniowej⁷, znosząc obowiązek ubezpieczenia upraw, zwierząt i mienia ruchomego, co spowodowało drastyczny spadek zawartych polis na rynku ubezpieczeniowym. Ochrona ubezpieczeniowa sektora rolnego była minimalna co zostało potwierdzone podczas powodzi w 1997 roku.

⁵ Dekret z dnia 3 stycznia 1947 r. o uregulowaniu ubezpieczeń rzeczowych i osobowych (DzU 1947, nr 5, poz. 23).

⁶ Rozporządzenie z dnia 20 kwietnia 1948 r. o przymusowym ubezpieczeniu budowli od ognia (DzU 1948, nr 26, poz. 178).

⁷ Ustawa z dnia 28 lipca 1990 r. o działalności ubezpieczeniowej (DzU 1990, nr 59, poz. 344 z późn. zm.).

Wskutek powodzi w 1997 roku, uważanej za największą katastrofę naturalną poprzedniego stulecia, w Polsce zalany został obszar 6000 km². Kataklizm ten spowodował straty w 130 tys. gospodarstw rolnych w Polsce. Straty w rolnictwie oszacowano wówczas na 2,5–2,7 mld zł, z czego 1,7 mld zł wynosiła utracona wartość zbiorów wszystkich upraw wraz ze zmniejszeniem wartości użytkowej. Padło 2 tys. sztuk bydła, 6 tys. sztuk trzody chlewnej i ponad 1 mln sztuk drobiu. Zniszczeniu uległo ok. 500 tys. ha użytków rolnych (Klimowski 2002). Ogrom szkód powodziowych powstałych w samym sektorze rolnym spowodował konieczność wprowadzenia rozwiązań systemowych, polegających na dotowaniu składki na ubezpieczenie upraw rolnych i zwierząt gospodarskich przez państwo w celu zwiększenia zakresu korzystania z tychże ubezpieczeń przez rolników. Regulację prawną w zakresie ochrony ubezpieczeniowej wprowadziła ustawa z dnia 7 lipca 2005 roku o ubezpieczeniach upraw rolnych i zwierząt gospodarskich⁸. Przepisy niniejszej ustawy określały maksymalny poziom dopłat do składek na ubezpieczenie w wysokości 40% dla produkcji roślinnej oraz 50% dla produkcji zwierzęcej. Ustawowo dotowane ubezpieczenie swym zakresem obejmowało jedynie podstawowe kierunki produkcji i miało upowszechnić podstawową ochronę ubezpieczeniową, a także ograniczyć wielkości dopłat z budżetu państwa do samej produkcji rolnej oraz zoptymalizować poziom dopłat do składek ubezpieczeniowych. Autorzy projektu podkreślali, że niski wskaźnik powszechności ubezpieczeń w sferze rolniczej powoduje, w sytuacji wystąpienia nieprzewidzianych zdarzeń, konieczność uruchomienia różnych form pomocy dla poszkodowanych producentów rolnych ze środków budżetu państwa lub jednostek zaliczanych do sektora finansów publicznych⁹.

Członkostwo Polski w Unii Europejskiej, a tym samym zakończenie 30 kwietnia 2007 roku okresu dostosowawczego i wygaśnięcie możliwości wykorzystywania szeregu narzędzi narodowych form pomocy dla rodzimego rolnictwa¹⁰ spowodowało konieczność opracowania nowych modeli wsparcia, zgodnych z rozwiązaniami unijnymi. Rząd polski przeprowadził konieczną korektę ryzyk¹¹, a ubezpieczenia dotowane dotyczyły następujących zdarzeń losowych:

- dla produkcji roślinnej: huraganu, powodzi, deszczu nawalnego, gradu, pioruna, obsunięcia się ziemi, lawiny, suszy, ujemnych skutków przezimowania lub przymrozków wiosennych,

---

⁸ Ustawa z dnia 7 lipca 2005 r. o ubezpieczeniach upraw rolnych i zwierząt gospodarskich (DzU 2005, nr 150, poz. 1249 z późn. zm.).

⁹ Uzasadnienie do rządowego projektu ustawy o dopłatach do ubezpieczeń upraw rolnych i zwierząt gospodarskich – druk sejmowy nr 4081 z dnia 2.06.2005 r.

¹⁰ Szerzej: Łuczak (2006): 20–21.

¹¹ Korekta ryzyk nastąpiła na wniosek Komisji Europejskiej, która pismem z dnia 19 grudnia 2005 r. znak D 40646 zwróciła się do Polski o dokonanie zmian w przedłożonym przez Polskę systemie dopłat do ubezpieczeń upraw rolnych i zwierząt gospodarskich, polegających na wyłączeniu z tego systemu ryzyka ognia i eksplozji. Jako uzasadnienie potrzeby zmian Komisja Europejska wskazała na Wytoczne Wspólnoty w sprawie pomocy państwa w sektorze rolnictwa (200/C 28/02), wyjaśniając jednocześnie, iż ryzyko ognia i eksplozji powinno wchodzić w zakres ubezpieczenia handlowego, zawieranego przez samego rolnika – bez ingerencji państwa.

- dla produkcji zwierzęcej: huraganu, powodzi, deszczu nawalnego, gradu, pioruna, obniżenia się ziemi, lawiny, jeżeli w wyniku zaistnienia tych zdarzeń doszło do padnięcia zwierzęcia lub uboju z konieczności.

Ubezpieczenie upraw rolnych z dopłatą do składki jest ubezpieczeniem od ryzyka katastroficznego, które zapewnia ochronę w sytuacji, kiedy zachwiana zostaje kondycja finansowa producenta rolnego.

Działalność rolnicza oraz ubezpieczenia majątkowe rolne zostały ostatecznie uregulowane w ustawie z dnia 22 maja 2003 roku o ubezpieczeniach obowiązkowych, Ubezpieczeniowym Funduszu Gwarancyjnym i Polskim Biurze Ubezpieczycieli Komunikacyjnych¹². Rolnicy są zobowiązani obowiązkowo do ubezpieczenia budynków wchodzących w skład gospodarstwa rolnego oraz ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej z tytułu posiadania gospodarstwa rolnego, ponadto ubezpieczeniom obowiązkowym podlegają uprawy rolne i zwierzęta gospodarskie.

Istotą ubezpieczeń rzeczowych jest stworzenie podstawy do odbudowania i odtworzenia utraconych zasobów rzeczowych, co pozwala zminimalizować skutki czasowego wstrzymania lub ograniczenia produkcji rolnej, a także pozwala pozyskać środki finansowe (płynące z odszkodowania) na odtworzenie produkcji rolnej. Do ubezpieczeń tego rodzaju zalicza się:

- ubezpieczenia mienia od ognia i innych zdarzeń losowych,
- ubezpieczenia od kradzieży z włamaniem i rabunku,
- ubezpieczenia środków transportu i mienia w transporcie,
- ubezpieczenia techniczne.

4. Obowiązkowe ubezpieczenia rolne jako instrument zarządzania ryzykiem katastroficznym

Rynek ubezpieczeń rolnych opiera się przede wszystkim na ubezpieczeniach obowiązkowych, które stanowią przeważającą część zebranej składki. Do ustawowych ubezpieczeń obowiązkowych zalicza się:

- ubezpieczenie budynków wchodzących w skład gospodarstwa rolnego,
- ubezpieczenie OC rolników,
- ubezpieczenie upraw rolnych i zwierząt gospodarskich.

Według danych resortu rolnictwa rolnicy w ponad 90% ubezpieczają budynki wchodzące w skład gospodarstwa rolnego od ryzyka ognia i innych zdarzeń losowych (www.minrol.gov.pl). Polisa obejmuje ochroną ubezpieczeniową zarówno budynki mieszkalne, jak i gospodarcze zlokalizowane na terenie gospodarstwa rolnego, przed wystąpieniem następujących ryzyk: ognia, huraganu, opadów śniegu, powodzi, gradu, podtopienia wskutek

---

¹² Ustawa z dnia 22 maja 2003 r. o ubezpieczeniach obowiązkowych, Ubezpieczeniowym Funduszu Gwarancyjnym i Polskim Biurze Ubezpieczycieli Komunikacyjnych (DzU 2003, nr 124, poz. 1152 z późn. zm.).

deszczu nawalnego, eksplozji, obsunięcia się ziemi, tąpnięcia, lawiny, upadku statku powietrznego.

Drugim ubezpieczeniem obowiązkowym dla rolników jest odpowiedzialność cywilna z tytułu prowadzenia gospodarstwa rolnego. Około 88% rolników wypełnia ten obowiązek i wykupuje ochronę ubezpieczeniową w zakresie prowadzonej działalności. Zdecydowanie mniejsze zainteresowanie ze strony rolników wykazują dotowane ubezpieczenia upraw rolnych oraz zwierząt gospodarskich. Szacuje się, że około 10–12% rolników zawiera ubezpieczenie upraw i objęte ochroną zostaje zaledwie 28% areалу upraw w skali kraju. Ubezpieczenie zwierząt jest zupełnie na marginalnym, około 5%, poziomie (www.minrol.gov.pl).

Od 1 lipca 2008 roku rolnik jest obowiązany zawrzeć umowę ubezpieczenia obowiązkowego upraw zgodnie z ustawą o ubezpieczeniach upraw rolnych i zwierząt gospodarskich¹³. Z budżetu państwa stosowane są dopłaty do składek producentów rolnych z tytułu zawarcia umów ubezpieczenia od wystąpienia następujących zdarzeń losowych:

- dla produkcji roślinnej (tj. upraw – zbóż, kukurydzy, rzepaku, rzepiku, chmielu, tytoniu, warzyw gruntowych, drzew i krzewów owocowych, truskawek, ziemniaków, buraków cukrowych lub roślin strączkowych) od ryzyka: huraganu, powodzi, deszczu nawalnego, gradu, pioruna, obsunięcia się ziemi, lawiny, suszy, ujemnych skutków przezimowania, przymrozków wiosennych,
- dla produkcji zwierzęcej (tj. bydła, koni, owiec, kóz, drobiu lub świń) od ryzyka: huraganu, powodzi, deszczu nawalnego, gradu, pioruna, obsunięcia się ziemi, lawiny, uboju z konieczności.

Zakres przedmiotowy ubezpieczanych ryzyk przy ubezpieczeniu upraw rolnych, jak wskazano powyżej, jest szeroki. W Polsce najczęściej ubezpieczanym ryzykiem zagrażającym uprawom rolnym jest gradobicie. Rolnicy postrzegają także inne ryzyka, które szczególnie negatywnie wpływają na wielkość lub strukturę produkcji w gospodarstwie czy kondycję finansową działalności agrarnej. Wskazać można na ryzyko przymrozków wiosennych oraz ujemne skutki przezimowania. Najczęściej szkody występują sezonowo i związane są z wegetacją roślin, np. wiosną dominują szkody i ryzyko ujemnych skutków przezimowania. Szczegółową strukturę ubezpieczanych ryzyk w uprawach rolnych w okresie 2008–2011 prezentuje tabela 1.

Przepisy wyżej powołanej ustawy dopuszczają możliwość ubezpieczania upraw rolnych i zwierząt gospodarskich od wszystkich określonych w ustawie ryzyk lub wybranych przez producenta rolnego, np. występujących najczęściej na danym obszarze. Rolnicy mogą także łączyć w pakiety określone ryzyka, np. pakiet „wiosna” (obejmuje ryzyka: grad + przymrozki wiosenne) lub pakiet „jesień” (obejmuje ryzyka: ujemne skutki przezimowania + przymrozki wiosenne + grad). Poziom dopłat z budżetu państwa do składek ubezpieczeń należnych od producentów rolnych z tytułu zawarcia umowy ubezpieczenia upraw rolnych lub zwierząt gospodarskich na 2014 rok został określony przez Radę Ministrów w rozporządzeniu

¹³ Ustawa z dnia 7 lipca 2005 r. o ubezpieczeniach upraw rolnych i zwierząt gospodarskich (DzU 2005, nr 150, poz. 1249 z późn. zm.).

z dnia 29 listopada 2013 roku w sprawie wysokości dopłat do składek z tytułu ubezpieczenia upraw rolnych i zwierząt gospodarskich w 2014 roku (DzU, poz. 1508) w wysokości: 50% składki do 1 ha upraw rolnych i 50% składki do 1 sztuki zwierzęcia gospodarskiego.

Tabela 1

Struktura ubezpieczonych ryzyk w uprawach rolnych w latach 2008–2011

Ryzyko	2008	2009	2010	2011
	liczba polis ubezpieczeniowych w tys. sztuk			
Grad	88,4	174,5	188,0	171,8
Przymrozki wiosenne	72,2	67,8	73,6	69,9
Ujemne skutki przezimowania	71,7	44,6	50,8	54,2
Susza	14,1	9,0	1,5	0,6
Powódź	13,7	1,9	2,1	0,6
Huragan	13,7	1,4	4,6	5,0
Deszcz nawalny	13,7	1,4	4,6	5,0
Piorun	13,6	1,3	4,6	4,9
Obsunięcie się ziemi	13,6	1,3	4,6	4,9

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi.

Rolnik, który uzyskał płatności bezpośrednie do gruntów rolnych w rozumieniu przepisów o płatnościach w ramach systemów wsparcia bezpośredniego¹⁴ ma obowiązek ubezpieczenia co najmniej 50% powierzchni upraw. Rolnik ma zatem obowiązek zawarcia umowy ubezpieczenia z wybranym zakładem ubezpieczeń, który zawarł z ministrem właściwym do spraw rolnictwa umowę w sprawie dopłat, albo innym wykonującym działalność ubezpieczeniową w zakresie ubezpieczenia upraw zbóż, kukurydzy, rzepaku, rzepiku, chmielu, tytoniu, warzyw gruntowych, drzew i krzewów owocowych, truskawek, ziemniaków, buraków cukrowych lub roślin strączkowych, od zasiewu lub wysadzenia do ich zbioru, od ryzyka wystąpienia szkód spowodowanych przez powódź, grad, suszę, ujemne skutki przezimowania oraz przymrozki wiosenne. Rolnik, który nie spełni obowiązku zawarcia umowy ubezpieczenia obowiązkowego, tj. ubezpieczenia co najmniej 50% powierzchni upraw, obowiązany będzie do wniesienia opłaty za niespełnienie tego obowiązku. Wysokość opłaty obowiązującej w każdym roku kalendarzowym stanowić będzie równowartość w złotych 2 euro od 1 ha w roku kontroli. Opłata za niespełnienie obowiązku zawarcia umowy ubezpieczenia obowiązkowego będzie wnoszona na rzecz gminy właściwej ze względu na miejsce zamieszkania albo siedzibę rolnika. Powyższe sankcje nie będą jednak stosowane wobec rolników w przypadku, gdy rolnik nie zawrze umowy ubezpieczenia obowiązkowego z powodu pisemnej odmowy przez co najmniej dwa zakłady ubezpieczeń, które zawarły z ministrem właściwym do spraw rolnictwa umowy w sprawie dopłat, w szczególności

¹⁴ Ustawa z dnia 26 stycznia 2007r. o płatnościach w ramach systemów wsparcia bezpośredniego (DzU 2008, nr 170, poz. 1051 z późn. zm.).

z powodu zaferowania ubezpieczenia w stawkach taryfowych przekraczających 6% sumy ubezpieczenia (szerzej: www.minrol.gov.pl).

Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi zawarł z trzema zakładami ubezpieczeń umowy w sprawie dopłat ze środków budżetu państwa do składek z tytułu zawarcia w 2014 roku umów ubezpieczenia z producentami rolnymi od ryzyka wystąpienia skutków zdarzeń losowych w rolnictwie, tj. z:

- Powszechnym Zakładem Ubezpieczeń SA z siedzibą w Warszawie,
- Towarzystwem Ubezpieczeń Wzajemnych „TUW” z siedzibą w Warszawie,
- Concordia Polska Towarzystwem Ubezpieczeń Wzajemnych z siedzibą w Poznaniu.

Wykorzystanie zaplanowanych w budżecie państwa dopłat do składek ubezpieczenia upraw rolnych i zwierząt gospodarskich niestety nie jest wystarczające. Przyczyny takich niedoskonałości funkcjonujących w obszarze ubezpieczeń rolnych można upatrywać zarówno po stronie popytu, jak i podaży. Strona popytowa rynku, czyli rolnicy, potencjalni nabywcy ochrony ubezpieczeniowej upraw oraz zwierząt zgłaszają pewne problemy czy też trudności, jakie napotykają przy zawieraniu umów lub likwidacji szkód ubezpieczeniowych. Do najczęściej podnoszonych problemów można zaliczyć:

- zaporowe ceny ubezpieczeń (rolnicy akceptują ceny za ubezpieczenie wartości nie wyższej niż 2,5% sumy ubezpieczenia),
- brak możliwości ubezpieczenia pewnych ryzyk (np. szkody wyrządzone przez zwierzę łowną, ptactwo śródlądowe, choroby roślin, szkodniki),
- brak precyzyjnych procedur likwidacji szkód i pojawiające się trudności szacowania szkód, zwłaszcza przy ubezpieczeniu ryzyka suszy lub ujemnych skutków przezimowania,
- odszkodowanie nie pokrywa zaistniałej szkody,
- niedostępność dopłat do pewnych składek dla rolników, którzy nie spełniają kryterium producenta rolnego określonego w ustawie¹⁵,
- ograniczoną ofertę ubezpieczenia zwierząt,
- nieprzystosowanie oferty zakładów ubezpieczeniowych do potrzeb rolników,
- niewielką liczbę ubezpieczycieli oferujących ubezpieczenia z dopłatami, niską konkurencję na rynku.

Strona podaźowa rynku ubezpieczeniowego również postrzega pewne problemy z realizacją umów ubezpieczenia upraw lub zwierząt gospodarskich z dopłatami. Ubezpieczenia upraw należą do specjalistycznych produktów, które wymagają od ubezpieczyciela określonej wiedzy, zaangażowania specjalistów od underwritingu i likwidacji szkód, którzy jednocześnie są fachowcami w branży rolnej. Ubezpieczyciele zgłaszają najczęściej występujące trudności podczas realizacji ubezpieczeń upraw:

- bardzo niska lub brak rentowności ubezpieczenia upraw,
- antyselekcja ryzyka,

---

¹⁵ Ustawa z dnia 7 lipca 2005r. o ubezpieczeniach upraw rolnych i zwierząt gospodarskich (DzU 2005, nr 150, poz. 1249 z późn. zm.).

- sezonowość produktów (zawieranie bardzo dużej ilości umów ubezpieczenia w krótkim czasie w okresie wiosenno-letnim oraz jesiennym, likwidacja szkód w okresie wiosennym lub letnim, jesiennym, częsta kumulacja szkód, zwłaszcza w przypadku wystąpienia zdarzeń o charakterze katastroficznym),
- prowadzenie upraw przez rolników na terenach zalewowych,
- rolnik to klient konserwatywny, który często postrzega ubezpieczenie tylko przez pryzmat ceny,
- rozliczenie dopłat do składek za IV kwartał powinno nastąpić do 15 grudnia każdego roku,
- konieczność szybkiego dostosowywania Ogólnych Warunków Ubezpieczenia do zmieniającego się prawa.

W tabeli 2 przedstawiono wykorzystanie dopłat do składek ubezpieczenia upraw i zwierząt gospodarskich w latach 2006–2011. Analizując zamieszczone dane można wskazać, iż w początkowym badanym okresie wykorzystanie dotacji budżetowych przy ubezpieczeniu katastroficznym upraw rolnych było niewielkie, nie przekraczało 20% zabezpieczonych na ten cel środków finansowych w budżecie państwa. Nasilające się jednak klęski żywiołowe w kolejnych latach stały się motywem dla rolników i skłoniły ich do zakupu polis ochronnych, zwłaszcza dotowanych przez państwo. Najwyższe wykorzystanie środków budżetowych do ochrony upraw rolnych miało miejsce w 2009 roku i kształtowało się na poziomie 86%.

Tabela 2

Wykorzystanie dopłat do składek ubezpieczenia upraw i zwierząt gospodarskich z budżetu państwa

Rok	Wydatki w ustawie budżetowej (tys. zł)	Wykorzystanie wydatków (tys. zł)	Procentowe wykorzystanie wydatków
2006	55 000	9854	18
2007	210 000	31 436	15
2008	545 000	61 329	11
2009	150 000	129 771	86
2010	300 000	96 624	32
2011	200 000	124 103*	62

* Dane wynikające ze złożonych przez zakłady ubezpieczeń wniosków o dotacje na dopłaty do składek z tytułu umów ubezpieczenia zawartych z producentami rolnymi. Dane ostateczne znane będą po złożeniu przez zakłady ubezpieczeń sprawozdań.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi.

Rolnicy niezbyt chętnie ubezpieczają uprawy, choć jest to obowiązek ustawowy, jak wspomniano powyżej zaledwie 10–12% rolników go spełnia. Zainteresowanie tej grupy klientów ochroną ubezpieczeniową przed ryzykami katastroficznymi wykazuje jednak tendencję rosnącą. Dane przedstawione w tabeli 3 wskazują, że od badanego 2006 roku stale wzrasta liczba zawieranych polis dotowanych przez państwo. Przeważającą większość sta-

nowią dopłaty do ubezpieczenia upraw, a ubezpieczenie zwierząt stanowi tylko marginalną część ochrony. W przypadku ubezpieczeń produkcji zwierzęcej, najprawdopodobniej ze względu na brak wymogu ubezpieczenia dla beneficjentów płatności bezpośrednich, liczba zawieranych umów pozostaje bardzo niska. Konsekwencją takiej proporcji ubezpieczeń rolnych jest obejmowanie ochroną ubezpieczeniową coraz to większych powierzchni upraw rolnych (ok. 28%) w skali całego kraju. Analizując liczbę ubezpieczonych hektarów upraw w ramach ubezpieczeń dotowanych można wnioskować, że w 2010 roku ponad jedna czwarta gruntów w Polsce była ubezpieczona.

Tabela 3

Polisy wykupione przez rolników z dotacją budżetową

Rok	Liczba polis ogółem	Polisy ubezpieczenia upraw	Polisy ubezpieczenia zwierząt	Powierzchnia ubezpieczonych upraw (ha)
2006	11 056	10 738	318	311 740
2007	28 828	28 412	416	575 029
2008	87 370	87 150	220	1 832 036
2009	144 328	144 080	248	2 808 104
2010	151 112	150 833	279	2 845 777
2011*	136 682	136 415	267	brak danych

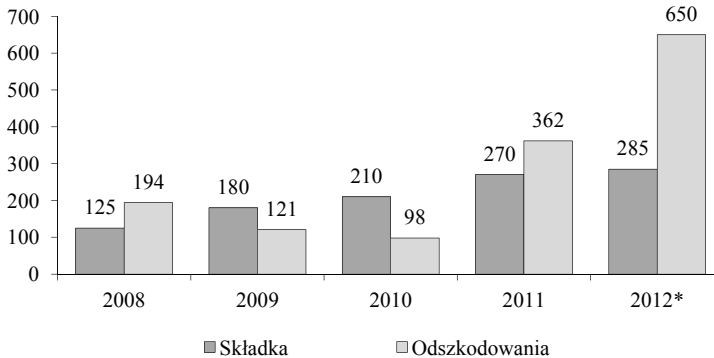
* Dane wynikające ze złożonych przez zakłady ubezpieczeń wniosków o dotacje na dopłaty do składek z tytułu umów ubezpieczenia zawartych z producentami rolnymi. Dane ostateczne znane będą po złożeniu przez zakłady ubezpieczeń sprawozdań.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi.

Dokonując bardziej szczegółowego rozkładu struktury ubezpieczeń upraw można wskazać na pewne słabości tego instrumentu zarządzania ryzykiem w rolnictwie, zwłaszcza ryzykiem katastroficznym.

Ubezpieczenia dotowane upraw są realizowane w odniesieniu do upraw wysokonakładowych (rzepak) w zakresie zbieżnym z zagrożeniami dotyczącymi producenta rolnego (przezimowanie, przymrozek, grad). Ale pozostałe uprawy, a szczególnie najpopularniejsze w Polsce zboża, najczęściej obejmowane są ochroną w minimalnym i najtańszym zakresie, który pozwala na spełnienie tzw. obowiązku, czyli w zakresie gradu. Wiele obszarów często dotykanych niekorzystnymi zjawiskami pogodowymi (susza, powódź) pozostawało poza zainteresowaniem zakładów ubezpieczeń lub cena za jedno ryzyko znacznie przekraczała możliwości ekonomiczne rolników (np. składka w wysokości co najmniej 10% sumy ubezpieczenia za ryzyko suszy na terenach województwa wielkopolskiego i kujawsko-pomorskiego). Ponadto rolnicy nie podają prawdziwych informacji dotyczących oczekiwanego plonowania (zaniżają jego wielkość), aby zredukować koszty umów (Janowicz-Lomott, Łyskawa 2011: 171–172).

Powszechność ubezpieczeń rolnych koncentruje się przede wszystkim na terenach o dużej częstotliwości szkód katastroficznym, co powoduje znaczny wzrost wskaźnika

* Prognoza.

Rysunek 1. Przypis składki i wypłacone odszkodowania w ubezpieczeniach upraw (mln zł)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi.

szkodowości do poziomu powyżej 100%. Sytuacja tak wysokiej szkodowości miała miejsce w 2012 roku na skutek masowo występujących szkód spowodowanych niekorzystną dla upraw aurą zimowo-wiosenną. Na rysunku 1 przedstawiono przypis składki oraz wartości wypłaconych odszkodowań z polis w ubezpieczeniach upraw. Zaprezentowane dane wskazują, że w latach 2008–2012¹⁶ wypłacone odszkodowania przekraczają poziom 1,4 mld zł, a zebrana składka kształtowała się na poziomie 1 mld zł. Można wysunąć wniosek, że w ujęciu długoterminowym ubezpieczenie upraw nie jest rentowne.

Uwagi końcowe

Produkty ubezpieczeniowe powinny być konstruowane uniwersalnie, tak aby rolnik mógł wykorzystać ubezpieczenie zarówno w sytuacji potrzeby ochrony danego, konkretnego ryzyka, jak i w sytuacji potrzeby transferu wszystkich skutków zdarzeń losowych na ubezpieczyciela. Należy jednak pamiętać, że nie wszystkie skutki negatywnych zdarzeń losowych są ubezpieczalne, przede wszystkim ze względów ekonomicznych.

Częste zmiany regulacji prawnych wskazują na próby dostosowania istniejących rozwiązań do strony popytowej i podażowej. Nie jest to zadanie łatwe, ponieważ często interesy producentów rolnych stoją w opozycji do interesów ubezpieczycieli. Zakłady ubezpieczeń, mając własne doświadczenia i postrzegając wysokie wskaźniki szkodowości w produktach dotowanych, analizują opłacalność ekonomiczną prowadzonej działalności w agrobiznesie. Trwające prace legislacyjne mają przyczynić się do upowszechnienia systemu ubezpieczeń upraw rolnych i zwierząt gospodarskich, co z makroekonomicznego punktu widzenia

¹⁶ Rok 2012 analizowany jest prognostycznie.

przełoży się na ograniczenie innych form pomocy ze środków publicznych (w tym pomocy socjalnej).

Rynek rolny staje się coraz bardziej dojrzały i coraz bardziej wymagający pod wieloma różnorodnymi aspektami. Zmiany technologiczne, wspólna polityka rolna, wykorzystanie funduszy unijnych wpłynęły na poprawę stanu mechanizacji rolnictwa. Ubezpieczenie staje się klasycznym elementem zarządzania ryzykiem i składka uwzględniona jest w rachunku ekonomicznym wśród dużych producentów rolnych. W przypadku rolników będących osobami fizycznymi widać tendencję wzrostową zainteresowania ubezpieczeniami, które kompleksowo mogą zapewnić ochronę mienia, upraw, zwierząt lub sprzętu rolniczego na terenie gospodarstwa rolnego. Decyzje dotyczące zakupu ubezpieczenia nie wynikają tylko z kwestii ekonomicznej atrakcyjności i niechęci do ryzyka, ale także z poziomu świadomości zagrożeń. Można założyć, iż znaczna część rolników charakteryzuje się dużą niechęcią do ryzyka, ale mimo to nie podejmuje działań mających je zminimalizować z powodu niewłaściwej percepcji zagrożeń. Wydaje się, iż jednym ze sposobów znacznego upowszechnienia systemu jest prowadzenie szeroko zakrojonych działań edukacyjnych, podnoszących wśród rolników zarówno zakres wiedzy dotyczący zagrożeń związanych z prowadzoną działalnością, jak również ukazujących korzyści wynikające z ubezpieczenia.

Literatura

- Dekret z dnia 3 stycznia 1947 r. o uregulowaniu ubezpieczeń rzeczowych i osobowych, DzU 1947, nr 5, poz. 23.
- Janowicz-Lomott M., Łyskawa K. (2011), *Partnerstwo publiczno-prywatne w ubezpieczeniach rolnych*, w: *Investycje finansowe i ubezpieczenia-tendencje światowe a polski rynek*, red. nauk. K. Jajuga, W. Ronka-Chmielowiec, UE Wrocław, s. 171–172.
- Jędrzejczyk I., Bożek-Węglarz S. (2007), *The Insurance of Catastrophic Risk In the European Union and the Global Changes*, Wyd. AE w Katowicach.
- Klimowski C. (2002), *Istota, skutki i zarządzanie ryzykiem katastroficznym w rolnictwie polskim*, Wyd. IERŻ, Warszawa.
- Komunikat Komisji dla Rady w sprawie zarządzania ryzykiem i w sytuacjach kryzysowych w rolnictwie, COM(2005)74, z dnia 9.03.2005, www.eur-lex.europa.eu (19.12.2013).
- Koźmiński Cz., Michalska B. (2010), *Niekorzystne zjawiska atmosferyczne w Polsce. Straty w rolnictwie*, w: *Klimatyczne zagrożenia rolnictwa w Polsce*, red. Cz. Koźmiński, B. Michalska, J. Leśny, Szczecin.
- Natural catastrophes and man-made disasters in 2007: high losses in Europe* (2008), „Sigma” 2008, nr 1, Swiss Re, Zurich.
- Łuczak P. (2006), *Co i na jak długo zostało ze wsparcia krajowego?* „Top Agrar Polska” 2006, nr 3, s. 20–21.
- Łyskawa K. (2008), *System zarządzania ryzykiem w rolnictwie polskim-perspektywy*, w: *Ubezpieczenia w gospodarce rynkowej*, red. E. Kucka, Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie, Olsztyn, s. 236.
- Ronka-Chmielowiec W. (2009), *Ubezpieczenia w zarządzaniu ryzykiem, w tym rolnym i katastroficznym*, w: „Studia Ubezpieczeniowe” 2009, nr 127.
- Rozporządzenie z dnia 20 kwietnia 1948 r. o przymusowym ubezpieczeniu budowli od ognia, DzU 1948, nr 26, poz. 178.
- Ustawa z dnia 28 lipca 1990 r. o działalności ubezpieczeniowej, DzU 1990, nr 59, poz. 344 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 22 maja 2003 r. o ubezpieczeniach obowiązkowych, Ubezpieczeniowym Funduszu Gwarancyjnym i Polskim Biurze Ubezpieczycieli Komunikacyjnych, DzU 2003, nr 124, poz. 1152 z późn. zm.

Ustawa z dnia 7 lipca 2005 r. o ubezpieczeniach upraw rolnych i zwierząt gospodarskich, DzU 2005, nr 150, poz. 1249 z późn. zm.

Ustawa z dnia 26 stycznia 2007 r. o płatnościach w ramach systemów wsparcia bezpośredniego, DzU 2008, nr 170, poz. 1051 z późn. zm.

www.minrol.gov.pl (15.03.2014).

www.eur-lex.europa.eu (12.09.2013).

THE INSURANCE AS A METHOD OF RISK MANAGEMENT IN THE AGRICULTURE

Abstract: The article touches on a problems connected with risk management in agricultural sector, with using the insurance as one of the methods. There were discussed both law systems of risk managing in the agriculture - the system of the European Union and the national system. There were in detail presented the mandatory agricultural insurances as an example of instrument of managing catastrophic risk. In the article were also presented statistics illustrating the situation on the mandatory farming insurances market and on the farm animals insurance market.

Keywords: insurance protection of farms, catastrophic risk, farming insurance and farm animals insurance

Cytowanie

Dubiel B. (2014), *Ubezpieczenie jako metoda zarządzania ryzykiem w rolnictwie*, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego nr 804, „Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia” nr 67, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin, s. 185–199; www.wneiz.pl/frfu.

